

PETER HENNINGSEN & ULRIK LANGEN: *Hundemordet i Vimmelskiftet og andre fortællinger fra 1700-tallets København*. København 2010, Jyllands-Postens Forlag. 285 s. 300 kr.

De fleste danskere forbinder anden halvdel af 1700-tallet med »den florissante handel« – dengang danske skibe sejlede på alle syv have og bragte varer fra fjerne lande til København, hvor varerne blev forarbejdet og sendt videre ud i verden med en betydelig profit til skibsrederne og købmændene og store afgifter til staten. De mange penge blev for en stor dels vedkommende brugt til prægtige varehuse og palæer, hvoraf mange er bevarede den dag i dag, især i Frederiksstaden og på Christianshavn.

Mange historikere, som Carl Bruun og Hugo Matthiessen, skrev i begyndelsen af 1900-tallet glimrende kulturhistoriske skildringer om livet i København i de kvarterer, hvor de folk boede, der arbejdede med at fremstille produkterne og bygge palæerne, og det var en helt anden verden. Denne verden blev yderligere udforsket og beskrevet ud fra en socialhistorisk synsvinkel af historikere som Henrik Stevnsborg og Bent Blüdnikow i årene omkring 1980.

Hundemordet i Vimmelskiftet er skrevet af Peter Henningsen, som er overinspektør på Frilandsmuseet og tidligere i en årrække var arkivar på Københavns Stadsarkiv, og Ulrik Langen, der er lektor i historie ved Syddansk Universitet i Odense. Begge har tidligere beskæftiget sig indgående med fattigvæsenet i København i flere bøger og artikler, så de har de bedste faglige forudsætninger for at skrive denne bog.

Bogen indledes med et kapitel, der giver et godt og levende billede af livet i København i slutningen af 1700-tallet. Derefter følger fem kapitler, der i fortælleform beretter om forskellige aspekter af dagliglivet i hovedstaden. De er alle først og fremmest baseret på det righoldige kildemateriale, der er bevaret i Københavns politis arkiver i Københavns Stadsarkiv i form af forhørsprotokoller, politirettens domprotokol m.v.

Forfatterne har fremskaffet en række glimrende illustrationer. Det gælder ikke mindst de mange tegninger og kobberstik af Daniel Chodowiecki, der virkelig understøtter teksten og ofte fortæller mere end mange ord. Han var en polsk tegner og maler (1726-1801), der levede størstedelen af sit liv i Berlin, hvorfra motiverne nok i virkeligheden stammer.

Det første af disse kapitler hedder »De Fattiges Horehus«, og det er ikke læsning for sarte sjæle. Her oprulles i flere yderst socialrealistiske

fortællinger livet i byens bordeller, og man følger flere af de stakkels pigers levnedsløb. Der spares ikke på detaljer om den offentlige piskning af pigerne ved byens kag på Nytorv overværet af en talrig skare, hvoraf mange sikkert var pigernes »kunder«.

I 1780 måtte piskningerne dog indstilles på Nytorv. Det skete ikke af hensyn til pigerne, men fordi piskningerne gav anledning til megen uro og ballade, som generede torvets beboere. Endvidere var politiet betænkelig ved det store opløb af folk, som nemt kunne udvikle sig. Piskningerne blev derfor flyttet til en afsides liggende grund mellem Vesterport og stiftelsen Vartov.

To af bogens kapitler hænger på en underfundig måde sammen. Den oplevelse får dog kun den omhyggelige læser. Det drejer sig om kapitel 4: »Magikeren og reformisten. Noget om fremmede og billard,« og kapitel 6: »Pøblen i Store Færgestræde. Noget om alle og ingen«.

Lige som kapitel 3 handler kapitel 4 om falskspillere, men medens førstnævnte drejer sig om svindel og bondefangeri med kortspil, handler kapitel 4 om kunsten at snyde i billard, hvilket må være noget vanskeligere. Det kræver nok en magiker, som italieneren Giovanni Pinetti, der tjente mange penge på at lave fysiske eksperimenter og magiske illusioner. Da han kom til København, optrådte han ved hoffet med betydelig succes, men han ville åbenbart forøge sine indtægter ved også at spille billard.

Pinetti udfordrede i aviserne alle til at spille billard mod ham for penge, og hvad modstanderne gjorde med hænderne, ville han gøre med fødderne. Den 1. september 1781 arrangeredes i Hemmers billardstue på Østergade en konkurrence mellem Pinetti og den meget velhavende jøde Abraham Moses Henriques, overværet af en talrig skare. Selv om Henriques smider 1000 rigsdaler på bordet som sin indsats, vil Pinetti alligevel ikke spille, og efter at have fået øretæver af en ilter officer ved navn Stubenrauch flygter Pinetti ud af lokalet til sin bopæl i Store Færgestræde.

Historien fortsætter i kapitel 6, idet en større gruppe af københavnere om aftenen samler sig foran Pinettis logi hos divisionskirurg Grell i Store Færgestræde. Politiet ankommer til stedet men vælger at tilkalde byens vægtere, der tager opstilling i begge ender af den smalle gade, der lå på den østlige del af vore dages Højbro Plads.

Under kommando af politimester Fædder hugger vægterne ind på pøblen med deres morgenstjerner og stokke, og folk svarer tilbage med at kaste sten mod vægterne og politiet. I den tumult der opstår, flygter en del af pøblen forfulgt af vægterne ind på Slotspladsen, hvor

Livgarden ellers har ansvaret. Den vagthavende officer, løjtnant Werner von Moltke, giver ordre til at vægterne skal forlade Slotspladsen og kommer i et voldsomt skænderi med politimester Fædder på Højbro. Modstræbende må politimesteren og vægterne forlade Slotspladsen, og livgarden får beroliget pøblen, som derpå i nogenlunde ro og orden også forlader pladsen.

Forfatterne bruger fortællingen om de dramatiske begivenheder til en rigtig god redegørelse for forholdet mellem danskere og udlændinge, især jøderne, i København i 1700-tallet. De bruger den også til at diskutere relationerne mellem militæret og de civile myndigheder, herunder hvorvidt vægterne og politiet havde ret til at komme ind på Slotspladsen, hvilket ikke synes at have været tilfældet.

Da det ikke er alle læsere, der lige har Geddes kvarterkort fra 1757 ved hånden, havde det vel nok været en god idé med en gengivelse af dette, således at man kunne se, hvor Store Færgestræde (nedlagt 1795) lå i forhold til de andre lokaliteter.

Den historie, som har givet navn til bogens titel, handler om, at den portugisiske gesandt med sekretær og søn samt hund en dag i 1788 promenerede på Vimmelskaftet. Helt uventet dukkede tre rakkere op og slog med køller hunden ihjel mellem benene på gesandten.

Det viste sig efterfølgende, at natmesterens folk, rakkerne, faktisk havde fået ordre til at slå alle løse hunde i byen ihjel på grund af frygt for en begyndende epidemi af hundegalskab. Det var naturligvis ikke meningen at betydningsfulde folks ægte hunde skulle slås ihjel, så sagen gav anledning til en diplomatisk krise.

Forfatterne bruger historien til at fortælle om datidens forhold til vold, ikke kun over for dyr men sandelig også mennesker. Som det formuleres på side 191: »I 1700-tallet pryglers alle løs på alle, når de kan se deres snit til det. Der er tale om en pryglekultur. »

Bogen slutes med et gribende kapitel om den strenge vinter 1799, hvor fattigvæsenet tilsyneladende brød helt sammen, og fattige folk klart døde af sult på trods af alle bestemmelser om maksimalpriser. Undtagelsesvis er kildematerialet her ikke Politi-arkivet, men derimod Adresseavisen, der var datidens Ekstrablade. Det havde været fint, hvis forfatterne her havde gjort rede for de eksisterende retningslinjer for fattigvæsenet og hvilket nyt, der var i den plan for fattigvæsenet, som blev vedtaget i sommeren 1799.

Sammenfattende må det siges, at bogen er et fremragende eksempel på forskningsbaseret historiefremstilling. Flere af kapitlerne har været gengivet tidligere, enten af en af forfatterne selv eller af andre. Men

det gør ikke noget, for de vinder kun ved at blive omformuleret og samlet med illustrationer og dokumentation. Forfatterne kan virkelig kunsten at »smugle« en masse viden ind i læserne ved at gøre rede for de juridiske og sociale rammer for historierne. Der er ingen tvivl om, at læserne på den måde bedre husker historiens reale indhold end ved at læse en tyk lærebog.

Det må herved være manet i jorden, at der er modsætning mellem god formidling og grundig dokumenteret forskning. Fodnoter skader slet ikke formidlingen. De bidrager bare til at gøre det nemt for den nysgerrige læser at få tilfredsstillet sin gennem fortællingen vakte lyst til mere viden om historien eller emnet.

Bogen er godt dokumenteret med præcise slutnoter efter hvert kapitel, der giver fulde bibliografiske data for den trykte litteratur og udførlig angivelse af den arkivfond, hvor det relevante kildemateriale ligger. Men hvor havde det været godt med en alfabetisk ordnet bibliografi. Det kunne ikke have taget mere end en halv time at lave en sådan, og den ville have været af uvurderlig hjælp for læserne.

Karl-Erik Frandsen

JANE HUMPHRIES: *Childhood and Child Labour in the British Industrial Revolution*. Cambridge University Press 2010. 439 s. 60 GBP.

Fiktion og populærhistorie lader ingen i tvivl om, at den engelske industrialisering var epokegørende og kraftfuld igangsætter af fremskridt, men ej heller om, at den rummede mørke sider, med udnyttelsen af børns arbejdskraft som noget af det værste. Små drenge i arbejde mellem snurrende maskiner eller i mørke miner er blandt de associationer, der melder sig, når emnet er børnearbejde under den industrielle revolution.

Den engelske professor i økonomisk historie Jane Humphries har i årtier forsket i børnearbejde i såvel fortid som nutid. Hun har nu i bogen *Childhood and Child Labour in the British Industrial Revolution* behandlet emnet på en ganske ny måde med hensyn til både udgangspunkt, kildetyper og metode. Udgangspunktet er ønsket om at forstå børnearbejdet – ikke fra aftagersiden, men fra udbudssiden: Hvorfor, hvornår og hvordan kom børn ud på arbejdsmarkedet i 17-1800-tallets England? I besvarelsen af sine spørgsmål udtrykker forfatteren misundelse i forhold til studier af nutidigt børnearbejde, hvor det via mikrostudier er muligt at spore familiers incitament og børns opfattelse af